

Grau en Ciències Polítiques i de l'Administració
Treball de Fi de Grau (21686)
Curs acadèmic 2018-2019

**POLÍTICA I JUSTÍCIA CONSTITUCIONAL:
ELS MAGISTRATS DEL TRIBUNAL CONSTITUCIONAL
SEGUEIXEN CRITERIS POLÍTICS?**

Josep Maria Tirapu Sanuy

NIA 183565

Tutor del Treball:

Fernando Gil Porquet

RESUM

El rol institucional i els criteris d'actuació del Tribunal Constitucional han estat al centre del debat públic els darrers anys. Aquest treball estudia el comportament dels magistrats del Tribunal Constitucional d'Espanya en relació als interessos dels partits polítics que han participat en la seva designació. L'estudi parteix del model actitudinal del comportament judicial, que assumeix que els jutges actuen seguint criteris ideològics. Per a la investigació s'analitzen els vots particulars dels magistrats mitjançant tècniques quantitatives.

ABSTRACT

The institutional role and the acting criteria of the Constitutional Court have been in the center of the public debate during the last years. This research studies the behavior of the judges of the Spanish Constitutional Court in relation to the interests of the political parties that have participated in its designation. The investigation departs from the attitudinal model of judicial behavior, which assumes that judges act following ideological criteria. We study the particular votes of the judges through quantitative methods.

ÍNDEX

INTRODUCCIÓ.....	3
MARC TEÒRIC	5
El model kelsenianà de justícia constitucional.....	5
Els models de comportament judicial.....	8
El Tribunal Constitucional.....	11
METODOLOGIA.....	13
ANÀLISI	17
Anàlisi descriptiva	17
Primera subpregunta de recerca.....	20
Segona subpregunta de recerca.....	24
Possibles futures línies de recerca	27
CONCLUSIONS	29
BIBLIOGRAFIA	31

INTRODUCCIÓ

El Tribunal Constitucional ha estat al centre del debat públic els darrers anys. Després de la sentència 31/2010, que declarava la inconstitucionalitat d'una part considerable de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya aprovat pel Parlament de Catalunya i votat en referèndum, l'opinió pública, especialment la catalana, qüestiona la legitimitat democràtica i el rol institucional del Tribunal Constitucional. En el darrer baròmetre del Centre d'Estudis d'Opinió, gairebé el 60% de les persones enquestades van suspendre en confiança la institució, que va obtenir una mitjana de 3,03 sobre 10 (CEO, 2019).

Nombrosos discursos han qualificat el Tribunal Constitucional de “tribunal polititzat” que respon a “interessos polítics”. Les veus que acusen el Tribunal Constitucional de politització ignoren que la designació dels magistrats d'aquesta institució està dotada d'un component expressament polític. La qualificació de “polític” al Tribunal Constitucional no hauria d'implicar necessàriament un descrèdit de la institució, partint de l'assumpció que la interpretació constitucional té un caràcter essencialment polític. Ara bé, una qüestió és el caràcter polític o no del Tribunal, i una de ben diferent és la seva independència. Teòricament, la formació de la voluntat dels magistrats, encara que tingui caràcter polític, hauria de produir-se amb total independència dels interessos i la voluntat dels partits polítics i d'altres d'institucions. Un qüestionament de la independència del Tribunal Constitucional sí que podria afectar la legitimitat de la institució.

És necessari donar una resposta acadèmica jurídica rigorosa a aquesta discussió, basada en l'evidència empírica i no en les intuïcions o en l'evidència anecdòtica. Existeix molta literatura sobre comportament judicial als Estats Units i, en particular, sobre el comportament dels jutges del Tribunal Suprem. A Europa – i a Espanya – la literatura sobre aquesta qüestió és més escassa. Aquest treball pretén fer una aportació acadèmica en aquest sentit.

En les properes pàgines, s'intentarà estudiar la independència del Tribunal Constitucional d'Espanya. La pregunta de recerca que es pretén respondre és:

Hi ha relació entre els interessos dels partits polítics i els vots particulars dels magistrats del Tribunal Constitucional que han designat?

Per raons de limitació temporal i de recursos, la recerca se centrarà en els vots particulars i no en la totalitat dels vots dels magistrats. Per a fer la recerca metodològicament viable, pregunta es dividirà en dues subpreguntes de recerca. Una resposta afirmativa a les dues subpreguntes ens permetrà respondre també afirmativament a la pregunta principal. Les subpreguntes són:

- És més probable que un magistrat emeti vots particulars conjuntament amb magistrats designats pel mateix partit polític que amb magistrats designats per un altre partit polític?
- És més probable que un magistrat emeti vot particular quan una sentència és contrària als interessos del partit polític que l'ha designat?

Per a respondre la pregunta, en primer lloc, s'exposaran les principals aportacions acadèmiques per a construir el marc teòric de la recerca. S'exposaran les principals objeccions i arguments entorn del model concentrat o kelnesià de justícia constitucional, en contraposició al model difós. També s'exposaran els tres models principals per explicar el comportament judicial. Per acabar el marc teòric, s'explicarà el funcionament i el disseny institucional del Tribunal Constitucional d'Espanya. Tot seguit, s'explicarà la metodologia que se seguirà. Els resultats s'explicaran a l'apartat de l'anàlisi, que respondran les dues subpreguntes de recerca de forma separada. En el mateix apartat, es proposaran possibles noves línies de recerca per ampliar o aprofundir en els resultats obtinguts. Finalment, es conclourà.

MARC TEÒRIC

En les següents pàgines es recolliran les principals aportacions acadèmiques rellevants per establir el marc teòric del present estudi. En primer lloc, es farà una contextualització explicant l'origen de la justícia constitucional i diferenciant-ne els dos models: el difós i el concentrat o kelsenianà. Tot seguit, s'analitzaran les principals qüestions normatives que suscita la justícia constitucional i, en particular, el model kelsenianà, que és el vigent a Espanya i a la majoria d'Estats europeus. A continuació, s'explicaran els tres principals models analítics de comportament judicial, aplicables al comportament dels jutges constitucionals. Finalment, es farà una explicació descriptiva del Tribunal Constitucional espanyol.

El model kelsenianà de justícia constitucional

La justícia constitucional és el sistema de control de les lleis que verifica que aquestes siguin conformes a la Constitució. És una forma fer prevaldre la primacia de la Constitució respecte la resta de l'ordenament jurídic. Aquest fenomen té origen als Estats Units amb la famosa sentència de 1803 *Marbury vs. Madison*, en què el jutge John Marshall reconeix la facultat del Tribunal Suprem de decidir sobre la inconstitucionalitat d'una llei. Aquest model, construït jurisprudencialment i vigent avui als Estats Units, faculta els tribunals ordinaris a decidir sobre la inaplicació de lleis en casos concrets quan hi ha contradicció amb la Constitució, respectant l'última paraula del Tribunal Suprem. És l'anomenat model difós o de control concret de la constitucionalitat de les lleis.

Més d'un segle més tard, durant el període d'entreguerres, neix a Europa el model concentrat o kelsenianà de justícia constitucional o de control abstracte de la constitucionalitat de les lleis. El model va ser desenvolupat principalment pel jurista Hans Kelsen, que l'incorporà a la Constitució d'Àustria de 1920 (Lagi, 2012). Consisteix en confiar el control de constitucionalitat de les lleis a un òrgan *ad hoc*, independent i amb una composició diferent a la dels tribunals ordinaris que li atorga un cert grau de legitimitat democràtica. Aquest òrgan té el poder d'anul·lar les lleis que contradiguin la

Constitució, és a dir, no tan sols d'inaplicar-les sinó d'expulsar-les de l'ordenament jurídic. En aquest sentit, exerceix funcions de "legislador negatiu". Aquest model s'expandeix per Europa durant els anys de postguerra i arriba a Espanya amb el Tribunal de Garanties Constitucionals de la Segona República. És el model que inspira el sistema de justícia constitucional vigent avui a Espanya.

Des del punt de vista de la filosofia del dret, el fenomen de la justícia constitucional suscita, en principi, dues qüestions normatives amb conseqüències pràctiques rellevants. En primer lloc, l'anomenada objecció democràtica, que qüestiona la conveniència de la justícia constitucional per raons de legitimitat democràtica. Aquesta objecció és aplicable a ambdós models. La segona qüestió, relacionada només amb el model concentrat o kelsenianà, té a veure amb la composició d'aquests tribunals i planteja un *trade-off* entre legitimitat democràtica i independència.

L'anomenada objecció democràtica es basa en la menor legitimitat democràtica d'origen del jutge constitucional respecte el legislador (Ferrerres, 1996). La llei prové d'un Parlament elegit periòdicament per sufragi universal i no hauria de poder ser anul·lada o inaplicada per un jutge. Té molt a veure amb la por al govern dels jutges, el *gouvernement des juges*, que va dur als revolucionaris francesos a situar el poder judicial en una posició subordinada en l'esquema institucional francès. Aquesta manca de legitimitat és més greu quant més rígida és la Constitució, perquè la rigidesa implica que el Parlament no pot neutralitzar fàcilment la decisió del jutge constitucional de declarar invàlida la llei (Ferrerres, 1996). S'han plantejat dues respostes a aquesta objecció. La primera té a veure amb el concepte de democràcia: cal distingir entre una concepció formal de la democràcia, fonamentada només en el seguiment d'uns procediments determinats, i una concepció substantiva de la democràcia, que incorpora la protecció de drets i llibertats. El Tribunal Constitucional té legitimitat democràtica des d'un punt de vista substantiu, perquè exerceix de guardià dels drets i llibertats garantits per la Constitució (Van Hoecke, 2013). Aquesta és l'opinió també de Robert Dahl (2003), que considera que la revisió judicial de les lleis només pot tenir sentit democràtic en la mesura que es limiti a protegir els drets fonamentals democràtics necessaris per l'existència del nostre sistema polític. De fet, per Dahl, l'autoritat de la Cort esdevé dubtosa quan se surt d'aquesta esfera. A més, com a protectora de drets, la justícia constitucional constitueix també un instrument de les minories per protegir-se de la tirania de la majoria (Mazmanyán, 2013).

La segona resposta a l'objecció democràtica defensa que la justícia constitucional proporciona unes contribucions deliberatives a la democràcia que compensen el seu possible dèficit de legitimitat (Mazmanyán, 2013). Segons aquesta teoria, quan els jutges del Tribunal Constitucional invaliden una llei estan entrant en un diàleg sobre drets i llibertats amb els legisladors, que poden respondre aprovant una nova llei d'idèntic o similar contingut (Mazmanyán, 2013). Anant més enllà, aquesta deliberació no es produeix només entre institucions, sinó també amb actors de la societat civil i amb l'opinió pública (Bickel, 1962).

La segona qüestió normativa suscitada per la justícia constitucional és la de la composició dels tribunals constitucionals. En el model kelsenian o concentrat, la designació dels jutges del tribunal constitucional sol seguir un procediment amb un component polític més accentuat que la designació dels jutges de la jurisdicció ordinària. Com explica Pedro Cruz Villalón, el sorgiment d'un sistema de control de constitucionalitat a Europa només va ser possible històricament dotant els òrgans de control d'una "intensa legitimitació democràtica" (1987). Per això, en la designació dels jutges constitucionals solen intervenir, d'una manera o d'una altra, el poder legislatiu i/o el poder executiu. La justificació d'aquesta intervenció la trobem en el caràcter essencialment polític de la interpretació constitucional; irresoluble, en termes d'Schmitt (1983). Això és així especialment en la interpretació del que Waldron anomenava conceptes "essencialment controvertits" (1994), molt presents en les constitucions: per exemple, els conceptes "honor", "intimitat personal i familiar" i "pròpia imatge" de l'article 18 de la Constitució espanyola.

Aquesta necessitat de legitimitació democràtica entra en tensió amb la independència del tribunal. En aquest sentit, sovint s'ha criticat la politització dels tribunals constitucionals i la judicialització de la política que suposen. Aquest *trade-off* legitimitat democràtica - independència s'ha intentat resoldre aplicant diferents mecanismes que contribueixin a maximitzar la independència dels tribunals constitucionals. Dos mecanismes clàssics són la garantia de mandats llargs i la no publicació dels vots dissidents. Pel que fa al primer, normalment es garanteixen als magistrats mandats més llargs que la duració de la legislatura. En el cas espanyol, el mandat dels magistrats del Tribunal Constitucional és de 9 anys, superior a les dues legislatures. El cas extrem el trobem als Estats Units, en què el mandat dels jutges del Tribunal Suprem és vitalici. L'inconvenient de mandats

massa llargs és la no adequació del tribunal als canvis socials i culturals del país (Zagrebelsky, 1988). Aquest mecanisme es pot combinar amb la impossibilitat de reelecció en el càrrec. Tot i això, sovint el que genera incentius als jutges d'escoltar instruccions dels polítics no és la voluntat de reelecció en el mateix càrrec sinó la voluntat d'accés a una altra posició al finalitzar el mandat (Ferrerres, 2011).

El segon mecanisme per garantir la independència és la no publicació dels vots dissidents, garantint així el principi de col·legialitat. Això facilita que els jutges no puguin retre comptes davant dels polítics que els han nomenat. Així, el tribunal tendirà a ser "internament deliberatiu" enlloc d'"externament deliberatiu" (Ferejohn i Pasquino, 2002). Ara bé, aquesta mesura és restrictiva de la transparència del tribunal. En el cas d'Espanya no s'ha optat per aquest mecanisme: els vots particulars que discrepen de la decisió de la majoria són públics i van sempre acompanyats del raonament jurídic del magistrat en qüestió.

Els models de comportament judicial

L'acadèmia ha desenvolupat tres models per explicar el comportament dels jutges, basats en assumpcions diferents. Aquests models s'apliquen al comportament judicial en general, no només als jutges constitucionals, i s'han utilitzat particularment molt en l'estudi del Tribunal Suprem dels Estats Units. Són potencialment aplicables al comportament dels magistrats del Tribunal Constitucional d'Espanya. Són el model formalista o legal, el model actitudinal i el model estratègic.

El model formalista o legal assumeix que els jutges simplement interpreten la Constitució i les lleis d'una forma conforme amb els precedents (Garoupa, Gomez-Pomar i Grembi, 2011). Aquest model explica les decisions dels jutges com una interpretació del simple significat del text de les disposicions normatives. Els jutges no estan sotmesos a cap restricció política ni institucional per desenvolupar les seves funcions. Quan un precepte no és clar, els jutges en faran una interpretació teleològica, és a dir, d'acord amb les intencions amb les quals el legislador va crear la norma. Això es critica al·legant que les intencions són subjectives i personals i que, sovint, les lleis són resultat de transaccions entre actors amb intencions molt diferents (Segal i Spaeth, 1993). Segons aquest model,

a més, tot i que la jurisprudència no es formalment font de dret en l'ordenament espanyol, les decisions dels jutges respecten el precedent generat per altres jutges, l'*stare decisis*. En resum, els jutges, davant d'un conflicte normatiu, prenen decisions basant-se en aspectes externs a la seva posició subjectiva: en primer lloc, el redactat de la llei; en segon lloc, en les intencions del legislador; i, per últim, en el precedent (Segal i Spaeth, 1993).

El model actitudinal assumeix que els jutges actuen d'acord amb els seus valors i actituds ideològiques. Aquesta idea neix amb l'escola dels formalistes crítics, com Jerome Frank o Karl Llewellyn, i es basa en la idea que el dret és essencialment vague i variable perquè s'ocupa de les relacions humanes en els seus aspectes més complicats (Frank, 1949). D'aquesta manera, els jutges creen dret quan apliquen la llei i no poden fer-ho de forma neutral: necessàriament, ho fan tenint en compte els seus valors i actituds ideològiques. En el qüestionament del model formalista, els acadèmics d'aquesta escola advocaven per un estudi científic i empíric amb l'objectiu de predir el comportament judicial (Segal i Spaeth, 1993). Un dels primers estudis més importants emmarcat en el model actitudinal va ser el de Segal i Cover (1989) sobre el Tribunal Suprem dels Estats Units, que utilitzava la ideologia dels jutges com a variable explicativa del seu comportament, mesurant-la mitjançant articles d'opinió dels jutges dels anys anteriors al seu nomenament.

El model estratègic assumeix que els jutges actuen anticipant com el seu comportament afectarà i serà afectat pel comportament d'altres actors (Alaire i Green, 2009), com els altres jutges del mateix tribunal o l'òrgan polític que els ha nomenat. Pel model estratègic, el comportament judicial s'explica pels incentius estratègics que han d'afrontar els jutges en les seves decisions. El model segueix les assumpcions de l'institucionalisme de l'elecció racional, utilitzant l'actor individual com a unitat d'anàlisi (en aquest cas, el jutge). S'assumeix que els jutges actuen de forma racional, amb la informació, el temps i la independència emocional necessàries per elegir l'opció que els proporcionï més utilitat. Això no implica necessàriament que aquests supòsits siguin certs, és a dir, que els jutges reals es comportin d'aquesta manera en tot moment, però assumir-los dóna a l'investigador una capacitat predictiva important. En un extrem del model estratègic, alguns autors com Vanberg han aplicat la teoria de jocs al comportament judicial (2001). El model estratègic ha estat aplicat de formes diverses que han diferit en considerar, en primer lloc, els objectius que segueixen els jutges constitucionals i, en segon lloc, els incentius estratègics que han d'afrontar.

Pel que fa als objectius perseguits pels jutges constitucionals, l'aproximació estratègica no força a l'investigador a abandonar la idea que els jutges volen aplicar les seves preferències polítiques (Magalhaes, 2003). En aquest sentit, el model estratègic es manté similar a l'actitudinal, tot i que entenen que les actuacions dels jutges no es corresponen amb les seves preferències sinceres sinó que segueixen patrons estratègics. Altres autors entenen que els jutges persegueixen l'objectiu egoïsta de la reelecció o de la perpetuació de la seva carrera professional. És el cas, per exemple, de l'estudi de Fiorino, Padovano i Sgarra (2007) sobre el Tribunal Constitucional d'Itàlia, que troba una relació estadísticament significativa entre l'edat dels jutges i la seva politització: els jutges més joves mantenen més fidelitat als polítics que van nomenar-los perquè tenen més probabilitat de voler fer carrera política al finalitzar el seu mandat que els jutges d'edat més avançada. Aquesta hipòtesi queda exclosa a priori en sistemes en què el mandat dels jutges és vitalici, com és el cas del Tribunal Suprem dels Estats Units. A Espanya, però, sí que existeix la possibilitat que els jutges facin carrera política al finalitzar el mandat i caldria testar aquesta hipòtesi empíricament. Per últim, hi ha autors que assumeixen que un objectiu dels jutges constitucionals és preservar la legitimitat i la posició institucional del tribunal. Alguns estudis han provat que aquestes pressions institucionals podrien empènyer els jutges a preferir el consens (Garoupa, Gomez-Pomar i Grembi, 2011).

Pel que fa als incentius estratègics que els jutges han d'afrontar, podem distingir entre incentius interns, procedents dels òrgans polítics que van nomenar els jutges, i incentius externs, procedents d'altres actors que també poden influir en el seu comportament. Els incentius interns es refereixen a la possibilitat que els òrgans polítics i, en particular, els partits polítics puguin condicionar el comportament dels jutges que han nomenat. Això es tradueix empíricament en una tendència que les decisions dels jutges es corresponguin amb els interessos dels òrgans o partits polítics que van nomenar-los. L'existència d'aquests incentius dependrà en gran mesura d'elements de disseny institucional del Tribunal que ja s'han esmentat: la duració dels mandats o la publicació dels vots particulars, per exemple.

L'estudi dels incentius externs requereix de l'estudi de les preferències d'altres actors. Per exemple, molts autors han estudiat l'efecte de les reaccions del poder legislatiu a les decisions judicials, que poden incloure atacs públics que minin la legitimitat del tribunal, canvis institucionals, esmenes constitucionals... Per exemple, Magalhães estudia els

costos que han d'afrontar dels Tribunals Constitucionals d'Espanya i Portugal per a contestar una decisió presa pel poder legislatiu, i les possibilitats que té el legislatiu de refutar la resposta del tribunal (2003). Altres autors han estudiat el paper de l'opinió pública. Per exemple, Mishler i Sheehan proven la *responsiveness* del Tribunal Suprem dels Estats Units, i conclouen que el tribunal és sensible a l'opinió pública fins i tot en absència de canvis en la seva composició (1993).

Mitjançant l'estudi de la relació entre els interessos dels partits polítics i el comportament dels jutges, el present estudi s'emmarca, a priori, en el model actitudinal, i estudiarà les actituds dels magistrats mitjançant l'estudi del seu comportament en relació als interessos dels partits polítics que han participat en la seva designació.

El Tribunal Constitucional

El Tribunal Constitucional és l'òrgan suprem de la Constitució a Espanya. És una institució regulada per la Constitució Espanyola (CE) en el seu Títol IX i per la Llei Orgànica del Tribunal Constitucional (LOTC). Està compost per 12 magistrats nomenats pel Rei; d'aquests, quatre són a proposta del Congrés per majoria de tres cinquenes parts; quatre a proposta del Senat per la mateixa majoria; dos a proposta del Govern i dos a proposta del Consell General del Poder Judicial. Aquests 12 membres, que han de ser juristes de "reconeguda competència" amb més de 15 anys d'exercici professional, tenen un mandat de 9 anys i es renoven per terços cada 3 anys (art. 159 CE). La duració dels mandats és superior a la de la legislatura, i no coincident amb les dues legislatures, amb l'objectiu de contribuir a la garantia de la independència dels magistrats respecte els partits polítics.

Les atribucions del Tribunal Constitucional són la resolució de recursos d'inconstitucionalitat presentats per òrgans polítics; de qüestions d'inconstitucionalitat presentades per jutges i tribunals; de conflictes de competència; de conflictes entre òrgans constitucionals; i de recursos d'empara (LOTC). Aquesta darrera atribució suposa el 98% de l'activitat del TC i genera problemes de sobrecàrrega que expliquen la dilació dels procediments: de mitjana, un procediment dura 7 anys i mig (Oubiña, 2004).

La funció que ens interessa del Tribunal Constitucional és la de revisor de la constitucionalitat de les lleis i, més concretament, el recurs d'inconstitucionalitat. Els legitimats per interposar un recurs d'inconstitucionalitat són el President del Govern, el Defensor del Poble, 50 diputats, 50 senadors i, en qüestions que puguin afectar el seu àmbit d'autonomia, els governs i els parlaments de les Comunitats Autònomes (art. 32 LOTC).

METODOLOGIA

Per a respondre la pregunta “hi ha relació entre els interessos dels partits polítics i els vots particulars dels magistrats del Tribunal Constitucional que han designat?” s’elaborarà una base de de dades amb els vots particulars dels dotze actuals magistrats del Tribunal Constitucional, que són els següents:

- Juan José González Rivas, designat el 2012 pel Congrés dels Diputats.
- Encarnación Roca Trías, designada el 2012 pel Congrés dels Diputats.
- Andrés Ollero Tassara, designat el 2012 pel Congrés dels Diputats.
- Fernando Valdés Dal-Ré, designat el 2012 pel Congrés dels Diputats.
- Santiago Martínez-Vares García, designat el 2013 pel Consell General del Poder Judicial.
- Juan Antonio Xiol Ríos, designat el 2013 pel Consell General del Poder Judicial.
- Pedro José González-Trevijano Sánchez, designat el 2013 pel Govern espanyol.
- Antonio Narváez Rodríguez, designat el 2014 pel Govern espanyol.
- Alfredo Montoya Melgar, designat el 2017 pel Senat.
- Ricardo Enríquez Sancho, designat el 2014 pel Senat i redesignat el 2017.
- Cándido Conde-Pumpido Tourón, designat el 2017 pel Senat.
- María Luisa Balaguer Callejón, designada el 2017 pel Senat.

Per raons de limitació temporal i de recursos, la recerca se centrarà en els vots particulars i no en la totalitat de vots dels magistrats. En conseqüència, les conclusions no podran ser extrapolables a l’actitud dels magistrats en general. A més, cal tenir en compte que centrant-nos en els vots particulars s’obviaran les eventuais pressions institucionals que poguessin afectar el comportament judicial a favor del consens que alguns autors del model estratègic sostenen que existeixen.

Els vots particulars objecte d’estudi seran els emesos en sentències que resolguin recursos d’inconstitucionalitat. La base de dades es limitarà a recursos d’inconstitucionalitat per motius de limitació de temps i recursos i perquè són les sentències en què més clarament es pot apreciar a quins interessos beneficia la decisió judicial en termes de partits polítics. En els recursos d’empara, en canvi, al ser interposats per particulars, no podem assumir

que beneficiïn un partit polític o altre. De la mateixa manera, en les qüestions d'inconstitucionalitat, tampoc podem assumir una adscripció partidista del jutge que les interposa. Els conflictes de competències, els conflictes entre òrgans constitucionals o els conflictes en defensa de l'autonomia local sí que podrien ser analitzats en termes partidistes més fàcilment, però tenen una lògica diferent a la dels recursos d'inconstitucionalitat, de manera que barrejar-los en una mateixa base de dades podria generar dificultats sistemàtiques i resultats confusos.

La informació es recollirà majoritàriament del buscador oficial de jurisprudència del Tribunal Constitucional. De cadascun dels vots particulars d'aquests magistrats, es recollirà la següent informació:

- Número i any de la sentència.
- Magistrat que ha emès vot particular.
- Color polític del magistrat. Tot i que formalment els magistrats són designats per òrgans constitucionals, és públic que cadascun d'ells és més proper al Partit Socialista Obrer Espanyol o al Partit Popular, segons els pactes entre partits que s'hagin donat en el si de la institució que els ha designat. Anteriorment, hi havia magistrats que eren considerats propers a altres partits, com el Partit Nacionalista Basc o Unión de Centro Democrático. En la composició actual, però, només n'hi ha de propers al PP i al PSOE. En el cas dels designats pel Consell General del Poder Judicial, la influència dels partits polítics es dona mitjançant les associacions de magistrats que controlen la institució.
- Decisió judicial, que pot ser estimatòria, parcialment estimatòria o desestimatòria del recurs d'inconstitucionalitat.
- Interposant, és a dir, l'òrgan que ha interposat el recurs d'inconstitucionalitat. Pot ser el Defensor del Poble, el President del Govern, un/s grup/s parlamentari/s del Congrés o del Senat o governs o parlaments autonòmics.

- Color polític de l'interposant, que es determinarà en base al partit que estigués ocupant la institució en qüestió en el moment d'interposició del recurs. Pot ser el Partit Popular (“PP”), el Partit Socialista Obrer Espanyol (“PSOE”), o “altres”. Per exemple, si el recurs va ser interposat pel President del Govern l'any 2013 i en aquell moment governava el Partit Popular, s'assignarà el Partit Popular com a color polític de l'interposant. En els casos en què aquesta assignació no sigui possible, com els recursos interposats pel Defensor del Poble, s'assignarà el valor “altres”.
- Interès que beneficia la sentència, que pot ser “PP”, “PSOE” o “altres”. Es determinarà en funció de la decisió judicial i del color polític de l'interposant. Així, per exemple, si el recurs va ser interposat pel PSOE i la decisió és estimatòria, es considerarà que la sentència beneficia el PSOE. Si la decisió és desestimària, es considerarà que la sentència beneficia el PP. Els considerats com a “altres” seran els de totes aquelles sentències en què no s'hagi pogut determinar el color polític de l'interposant o que la decisió hagi estat parcialment estimatòria, cas en què no es pot fàcilment resoldre quins interessos estan sent beneficiats.

Una vegada elaborada la base de dades, es procedirà a respondre la primera subpregunta de recerca: “és més probable que un magistrat emeti vots particulars conjuntament amb magistrats designats pel mateix partit polític que amb magistrats designats per un altre partit polític?”. Per fer-ho, es buscarà la quantitat de coincidències de vots particulars en una mateixa sentència entre cadascun dels magistrats. Una vegada observades individualment les quantitats de coincidències entre magistrats, s'agregaran totes les del PP i totes les del PSOE, per observar si la quantitat de coincidències amb magistrats del mateix color és superior a la quantitat de coincidències amb magistrats de color diferent.

Per respondre a la segona subpregunta, “és més probable que un magistrat emeti vot particular quan una sentència és contrària als interessos del partit polític que l'ha designat?”, s'elaborarà una taula de contingència. La taula de contingència es farà amb el color polític del magistrat i els interessos beneficiats per la sentència. Si la probabilitat d'emetre vot particular fos independent als interessos que beneficia la sentència, hauríem d'esperar que els magistrats emetessin aproximadament la meitat de vots particulars quan

la sentència beneficia el partit que els ha designat que quan beneficia l'altre. Per mesurar estadísticament la diferència entre les freqüències esperades i les esperades, es realitzarà una prova de khi quadrat o test d'independència, i s'observarà si el resultat és significatiu.

ANÀLISI

Anàlisi descriptiva

Com s'ha establert a la metodologia, l'anàlisi consistirà, responnent les dues subpreguntes de recerca, en una anàlisi de les coincidències de vot particular entre magistrats i en una anàlisi de la relació entre els interessos beneficiats per la sentència i el color polític del magistrat que emet vot particular. Abans, però, es farà una anàlisi descriptiva de les dades recollides.

Magistrat	Designació	Òrgan designació	Color polític	VP	%VP
Juan José González Rivas (G)	2012	Congrés	PP	9	2.92
Encarnación Roca Trías (R)	2012	Congrés	PSOE	28	9.09
Andrés Ollero Tassara (O)	2012	Congrés	PP	12	3.90
Fernando Valdés Dal-Ré (V)	2012	Congrés	PSOE	89	28.90
Santiago Martínez-Vares García (M-V)	2013	Consell General del Poder Judicial	PP	2	0.65
Juan Antonio Xiol Ríos (X)	2013	Consell General del Poder Judicial	PSOE	81	26.30
Pedro José González-Trevijano Sánchez (G-T)	2013	Govern	PP	7	2.27
Antonio Narváez Rodríguez (N)	2014	Govern	PP	11	3.57
Alfredo Montoya Melgar (M)	2017	Senat	PP	8	2.60

Ricardo Enríquez Sancho (E)	2014, 2017	Senat	PP	7	2.27
Cándido Conde-Pumpido Tourón (C)	2017	Senat	PSOE	23	7.47
María Luisa Balaguer Callejón (B)	2017	Senat	PSOE	31	10.06
TOTAL				308	100

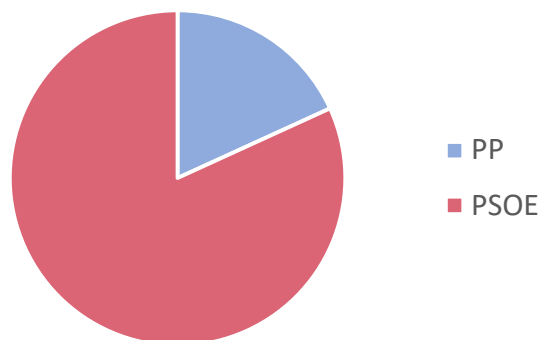
Taula 1

A la taula 1 es detalla l'any i l'òrgan de designació de cada magistrat, el color polític assignat i la quantitat absoluta i relativa de vots particulars emesos. En total, la base de dades recull informació dels 308 vots particulars emesos pels actuals magistrats del TC. La distribució de vots particulars no és gens equilibrada entre els magistrats. De fet, dos magistrats – Valdés i Xiol – concentren més del 50% dels vots particulars. És cert que són magistrats que conserven certa antiguitat: Valdés va ser designat el 2012 i Xiol el 2013. Però l'antiguitat no és un factor gaire explicatiu de la quantitat de vots particulars emesos. Per exemple, González Rivas, designat el 2012, només ha emès 9 vots particulars, mentre que Balaguer, designada el 2017, ja n'ha emès 31. Sembla, en canvi, que el color polític sí que és un factor força explicatiu de la quantitat de vots emesos (taula 2 i gràfic 1).

Color polític Magistrat

	VP	%VP
PP	56	18,2
PSOE	252	81,8
	308	100

Taula 2

Gràfic 1

A la taula 2 i al gràfic 1, es pot observar que els magistrats del PSOE concentren la gran majoria dels vots particulars emesos, malgrat ser menys quantitat de magistrats (5 enfront dels 7 del PP). Són dues les explicacions possibles a aquesta diferència. En primer lloc, el fet que la majoria dels magistrats siguin propers al PP implicaria, assumint la hipòtesi d'aquest treball, que la majoria de sentències serien favorables als interessos del PP. Per això, els magistrats del PSOE tindrien més tendència a estar en desacord amb la decisió judicial i a emetre vots particulars. Aquesta explicació és coherent amb la gran quantitat de vots particulars en sentències que afavoreixen el PP en relació a la quantitat de vots particulars en sentències que beneficien el PSOE (taula 3): 29,6% enfront del 9,1% (excloent els “altres”).

Una segona explicació la trobem en el fet que la majoria de sentències analitzades siguin de recursos interposats entre 2011 i 2018, anys en què el PP ocupava la posició de partit de govern. Això implicaria que, durant aquest període, tots els recursos interposats des de la presidència del govern són assignats al PP com a color polític de l'interposant. Això és coherent amb la informació mostrada per la taula 4: el 34,7% dels recursos van ser interposats pel PP i el 28,6% pel PSOE. La diferència, però, no és gaire pronunciada. És una explicació més feble que l'anterior.

Interès afavorit per la sentència

	VP	%VP
Altres	188	61
PP	92	29,9
PSOE	28	9,1
	308	100

Taula 3

Color polític de l'interposant

	VP	%VP
Altres	113	36,7
PP	107	34,7
PSOE	88	28,6
	308	100

Taula 4

Primera subpregunta de recerca

Per a respondre la primera subpregunta de recerca “és més probable que un magistrat emeti vots particulars conjuntament amb magistrats designats pel mateix partit polític que amb magistrats designats per un altre partit polític?”, s’ha realitzat una anàlisi de les coincidències de vots particulars. La taula 5 mostra la quantitat de coincidències de vots particulars en una mateixa sentència entre cadascun dels dotze Magistrats. Per exemple, Enríquez (E) i Ollero (O) han emès 2 vots particulars conjuntament en dues sentències. A primera vista, és clar que la majoria de coincidències es donen entre magistrats del PSOE. En particular, els dos magistrats que més vots particulars han emès – Valdés i Xiol – són també els que tenen una major quantitat de coincidències: 59.

Coincidències de vot particular entre Magistrats

	Ri	O	M-V	G-T	N	M	E	Ro	V	X	C	B
Ri		3	0	2	0	4	0	3	0	0	0	0
O			1	4	2	2	2	1	3	2	1	1
M-V				1	0	0	1	0	0	1	0	0
G-T					2	3	3	2	0	1	0	1
N						2	3	1	7	7	4	4
M							2	3	0	1	0	1
E								1	0	1	0	0
Ro									19	16	3	3
V										59	21	22
X											18	20
C												20
B												

Taula 5

Observades de forma agregada (taula 6), podem observar que en el cas del PSOE sí que es compleix que la majoria de coincidències es produeixen amb magistrats del mateix color polític (81,4% vs. 18,6%). En el cas del PP, però, es produeix el cas contrari: la majoria de coincidències es donen amb magistrats del PSOE (55,5%) i no amb magistrats del PP (només un 44,5%). Aquest resultat, a priori, desautoritza la nostra hipòtesi. Ara bé, si exclouem el magistrat Narváez, el resultat canvia (taula 7): el 54,9% de coincidències del PP són amb magistrats del mateix color, i el 45,1% amb magistrats de color diferent. Amb l'exclusió de Narváez, coherentment, augmenta també la diferència entre coincidències del PSOE amb altres magistrats del PSOE i amb magistrats del PP (89,7% vs. 10,3%).

Coincidències de vot particular agregades per color polític

	PP	PSOE
PP	37 44,5%	46 18,6%
PSOE	46 55,5%	201 81,4%
Total	83 100%	247 100%

Taula 6

Coincidències de vot particular agregades per color polític

EXCLOENT NARVÁEZ

	PP	PSOE
PP	28 54,9%	23 10,3%
PSOE	23 45,1%	201 89,7%
Total	51 100%	224 100%

Taula 7

En efecte, el magistrat Antonio Narváez segueix un comportament diferent a la resta de magistrats a l'hora d'emetre vots particulars. La taula 8 mostra la quantitat de vots particulars emesos per cada magistrat en sentències que afavoreixen els interessos d'un partit o de l'altre. En coherència amb la hipòtesi del treball, en tots es compleix que la majoria de vots particulars són emesos en sentències que afavoreixen el partit contrari al que ha designat el magistrat – excloent en els casos de González-Trevijano i Montoya, que no són rellevants perquè no han emès cap o gairebé cap vot particular –. El cas de Narváez és excepcional: la majoria de vots particulars els ha emès en sentències que afavoreixen els interessos del PP, partit que l'ha designat. És difícil obtenir una explicació convincent d'aquesta diferència a partir de les dades quantitatives. És possible que les especials circumstàncies de l'elecció de Narváez tinguin alguna cosa a veure: va ser elegit

a mig mandat com a conseqüència de la renúncia precipitada del magistrat Enrique López. Una anàlisi qualitativa de les sentències en què ha emès vot particular ens permetria obtenir explicacions més concloents.

Vots particulars segons interès afavorit per la sentència

MAGISTRAT	PP	PSOE
Juan José González Rivas	1	2
Andrés Ollero Tassara	1	2
Santiago Martínez-Vares García	0	0
Pedro José González-Trevijano Sánchez	1	2
Antonio Narváez Rodríguez	5	1
Alfredo Montoya Melgar	1	1
Ricardo Enríquez Sancho	1	2
Encarnación Roca Trías	8	0
Fernando Valdés Dal-Ré	32	7
Juan Antonio Xiol Ríos	29	8
Cándido Conde-Pumpido Tourón	7	1
María Luisa Balaguer Callejón	7	1

Taula 8

En qualsevol cas, podem respondre afirmativament la primera subpregunta de recerca: sí, és més probable que un magistrat emeti vots particulars conjuntament amb magistrats designats pel mateix partit polític que amb magistrats designats per un altre partit polític. En el cas dels magistrats del PSOE, l'evidència és clara. En el cas dels del PP, tenim l'excepció de Narváez, que segueix un patró diferent a la resta de magistrats populars. Si l'excloem de l'anàlisi, la subpregunta es respon també afirmativament pels magistrats del PP.

Segona subpregunta de recerca

Per a respondre la segona subpregunta de recerca, “és més probable que un magistrat emeti vot particular quan una sentència és contrària als interessos del partit polític que l’ha designat?”, s’ha elaborat una taula de contingència (taula 9) entre les variables “interès afavorit per la sentència” i “color polític magistrat”. Per a la realització d’aquesta taula s’han exclòs els casos en què els interessos afavorits per la sentència no podien clarament atribuir-se a un dels dos partits (valor “altres”). En el cas dels magistrats del PSOE, es pot observar com la gran majoria dels vots particulars es concentren a sentències que afavoreixen els interessos del PP (82,2% vs. 23,6%). En el cas dels magistrats del PP, en canvi, la distribució dels vots particulars és força equilibrada (47,4% vs. 52,6%). Cal tenir en compte que aquesta taula inclou el magistrat Narváez, que segueix un patró de vot diferent a la resta. En global, la prova Khi Quadrat de Pearson (taula 10) ens mostra que la discrepància entre les freqüències esperades i les observades és significativa ($p_valor=0,001$): existeix relació entre les dues variables.

Taula de contingència: “Interès afavorit per la sentència” i “Color polític magistrat”

			Color polític Magistrat	
			PP	PSOE
Interès afavorit per la Sentència	PP	VP	9	83
		VP esperats	14,6	77,4
		%	47,4%	82,2%
	PSOE	VP esperats	10	18
		VP esperats	4,4	23,6
		%	52,6%	17,8%
Total		VP	19	101
		VP esperats	19	101
		%	100%	100%

Taula 9

Prova Khi Quadrat

	Valor	df	Significació asimptòtica (bilateral)	Significació exacta (bilateral)	Significació exacta (unilateral)
Khi-quadrat de Pearson	10,832^a	1	,001		
Correcció de continuïtat ^b	8,974	1	,003		
Raó de verosimilitut	9,425	1	,002		
Prova exacta de Fisher				,002	,002
N de casos vàlids	120				

a. 1 casella (25,0%) ha esperat un recompte menor que 5. El recompte mínim esperat és 4,43.

b. Només s'ha calculat per a una tabla 2x2

Taula 10

Si excloem el magistrat Narváez de l'anàlisi, els resultats pels magistrats del PP són molt més clars (taula 11): gairebé el 70% dels vots particulars es concentren en sentències que beneficien el PSOE, i només el 30% en sentències que beneficien el PP. En coherència amb això, la prova Khi Quadrat de Pearson (taula 12) segueix sent significativa i mostra encara una major discrepància entre freqüències esperades i observades (valor de 16,8 excloent Narváez vs. valor de 10,8 sense excloure'l).

Taula de contingència: "Interès afavorit per la sentència" i "Color polític magistrat" EXCLOENT NARVÁEZ

			Color polític Magistrat	
			PP	PSOE
Interès afavorit per la Sentència	PP	VP	4	83
		VP esperats	9,9	77,1
		%	30,80%	82,20%
	PSOE	VP esperats	9	18
		VP esperats	3,1	23,9
		%	69,20%	17,80%
Total	VP	13	101	
	VP esperats	13	101	
	%	100%	100%	

Taula 11

Prova Khi Quadrat EXCLOENT NARVÁEZ

	Valor	df	Significación asintótica (bilateral)	Significación exacta (bilateral)	Significación exacta (unilateral)
Chi-cuadrado de Pearson	16,841^a	1	,000		
Corrección de continuidad ^b	14,117	1	,000		
Razón de verosimilitud	14,088	1	,000		
Prueba exacta de Fisher				,000	,000
N de casos válidos	114				

a. 1 casella (25,0%) ha esperat un recompte menor que 5. El recompte mínim esperat és 4,43.

b. Només s'ha calculat per a una tabla 2x2

Taula 12

En definitiva, la segona subpregunta de recerca també pot ser resposta afirmativament: sí, és més probable que un magistrat emeti vot particular quan una sentència és contrària als interessos del partit polític que l'ha designat. En el cas dels magistrats del PSOE, la distribució de vots particulars i la discrepància entre freqüències esperades i observades és clara. En el cas dels magistrats del PP, veiem resultats clars si excloem el magistrat Narváez de l'anàlisi que, com s'ha explicat, presenta un patró de vot diferent a la resta de magistrats.

Així doncs, hem respost afirmativament les dues subpreguntes de recerca, cosa que ens permet respondre també afirmativament la pregunta de recerca general: sí, hi ha relació entre els interessos dels partits polítics i els vots particulars dels magistrats del Tribunal Constitucional que han designat.

Els resultats tendeixen a confirmar algunes de les assumpcions del model actitudinal. En particular, la coincidència entre el patró de vot dels magistrats i els interessos dels partits que els han designat sembla indicar que els magistrats segueixen criteris ideològics a l'hora d'emetre vots particulars. Tot i així, les dades no són del tot conclouents. És possible que els partits i els magistrats designats tinguin preferències polítiques coincidents, però també seria possible que els magistrats estiguessin movent-se per interessos personals egoistes amb l'objectiu d'assegurar la seva carrera política i professional. Si provéssim aquesta segona hipòtesi, aleshores passariem a emmarcar l'estudi en el model estratègic,

entenent que els jutges estarien actuant anticipant l'efecte que el seu comportament tindrà sobre el comportament dels partits polítics. Però caldria provar-ho.

A més, com s'ha explicat reiteradament, l'estudi se centra només en els vots particulars i, per tant, no ens permet extrapolar les conclusions al comportament general dels magistrats. No ens permet, per exemple, veure en quin grau influeixen les pressions a favor del consens relatives a la preservació de la legitimitat de la institució.

La relació entre els interessos polítics dels partits que designen i els vots particulars dels magistrats sí que ens permet afirmar que el Tribunal Constitucional actua amb criteris polítics. Com a mínim, en un sentit ampli de la paraula. Tot i així, com també s'ha dit, això no és necessàriament una raó de descrèdit del tribunal: el disseny de la institució i, en general, del model kelnesià es basa en l'assumpció que la interpretació constitucional té un caràcter essencialment polític.

Possibles futures línies de recerca

Per desenvolupar les conclusions d'aquest treball i donar resposta a algunes de les qüestions que han quedat per aclarir seria convenient estendre la base de dades a la totalitat dels vots dels magistrats, no només els particulars. Això ens permetria extrapolar les conclusions al comportament dels magistrats en general, i estudiar en quin grau afecten els factors que pressionen els magistrats a favor del consens. A més, podria ser profitós per a l'anàlisi aclarir quins interessos beneficien les sentències que tenen com a resultat una estimació parcial del recurs. Això hauria de determinar-se cas a cas i amb uns criteris clars.

A més, seria convenient complementar l'anàlisi amb l'ús de mètodes qualitius. L'ús de mètodes quantitius per a l'estudi del comportament judicial dóna una imatge global de l'estat de la qüestió però té limitacions importants. Alguns autors han assenyalat que el problema de codificar les decisions judicials radica en el fet que allò que es codifica és el resultat de la decisió i no el contingut (Edwards i Livermore, 2008). Aquesta simplificació ignora una complexitat que pot ser molt rellevant pels resultats. Per exemple, un vot

particular que és radicalment contrari a la sentència està sent tractat de la mateixa manera que un que hi està parcialment d'acord i només introdueix matisos.

Per anar més enllà, podria ser útil estudiar els mecanismes de disseny institucional a què s'ha recorregut en el cas del Tribunal Constitucional d'Espanya en comparació amb els utilitzats en altres Estats. La durada de 9 anys dels mandats del magistrats és suficient per preservar-ne la independència? Els magistrats actuen amb més independència en Estats en què no es publiquen els vots particulars? La independència seria major si es confiés en major mesura la designació al Consell General del Poder Judicial i en menor mesura als poders executiu i legislatiu? Totes aquestes preguntes podrien ser útils per generar propostes de millora del disseny institucional del tribunal, i caldria recórrer al Dret Comparat per obtenir respostes rigoroses.

CONCLUSIONS

El qüestionament en el debat públic del caràcter polític del Tribunal Constitucional justifica la rellevància d'aquest estudi. Amb l'objectiu de donar una resposta jurídica acadèmica rigorosa a aquesta qüestió, s'ha intentat respondre la pregunta de recerca "hi ha relació entre els interessos dels partits polítics i els vots particulars dels magistrats del Tribunal Constitucional que han designat?".

El Tribunal Constitucional d'Espanya s'emmarca en l'anomenat model concentrat o kelnesià de justícia constitucional, desenvolupat pel jurista austríac Hans Kelsen, que confia el control de constitucionalitat de les lleis a un òrgan *ad hoc*, independent i amb una composició diferent a la dels tribunals ordinaris que li atorga un cert grau de legitimitat democràtica. Aquest model es basa en l'assumpció que la interpretació constitucional té un caràcter essencialment polític, i suscita diversos conflictes normatius que s'han exposat i desenvolupat al marc teòric.

El comportament judicial s'ha estudiat des de perspectives diferents. L'acadèmia sol classificar els estudis en tres perspectives o models diferents, que s'han explicat al marc teòric: el formalista, l'actitudinal i l'estratègic. Aquest estudi s'ha recolzat principalment en el model actitudinal, ja que ha suposat que el comportament judicial està guiat per criteris ideològics.

Per a respondre la pregunta de recerca, s'ha elaborat una base de dades amb els vots particulars dels magistrats del Tribunal Constitucional i diversa informació relativa a cada vot particular. A partir de la informació recollida, hem intentat respondre la pregunta identificant abans dues subpreguntes de recerca. Per respondre la primera, "és més probable que un magistrat emeti vots particulars conjuntament amb magistrats designats pel mateix partit polític que amb magistrats designats per un altre partit polític?", s'han estudiat les coincidències de vot particular entre cada magistrat i de forma agregada per color polític dels magistrats. Per respondre la segona, "és més probable que un magistrat emeti vot particular quan una sentència és contrària als interessos del partit polític que l'ha designat?", s'ha elaborat una taula de contingència amb els vots particulars basada en el color polític dels magistrats i els interessos afavorits per cada sentència.

Els resultats ens han permès respondre afirmativament ambdues subpreguntes i, en conseqüència, la pregunta de recerca general. Per tant, els magistrats del Tribunal Constitucional actuen guiats per criteris polítics. Tanmateix, hem explicat que les conclusions obtingudes fan referència només als vots particulars i, per tant, no són extrapolables al comportament dels magistrats en general. A més, s'ha assenyalat també que seguim sense saber si els partits i els magistrats designats tenen preferències polítiques coincidents o si els magistrats estan movent-se per interessos personals egoistes amb l'objectiu d'assegurar la seva carrera política i professional, cas que ens faria situar l'estudi en el model estratègic.

Coneixent les limitacions de les conclusions obtingudes, s'han proposat diverses línies futures de recerca, que passen per ampliar la base de dades a la totalitat dels vots i complementar l'anàlisi amb mètodes qualitius. També s'ha proposat recórrer al Dret Comparat per estudiar l'eficàcia dels mecanismes de disseny institucional que busquen preservar la independència del Tribunal.

BIBLIOGRAFIA

Alaire, B., & Green, A. (2009). Policy preference change and appointments to the Supreme Court of Canada. *Osgoode Hall LJ*, 47, 1.

Barbolla, S. O. (2004). Diagnóstico del Tribunal Constitucional en el 25º aniversario de la Constitución: sobrepeso grave. InDret, (1).

Bickel, A. M. (1986). *The least dangerous branch: the Supreme Court at the bar of politics*. Yale University Press.

Centre d'Estudis d'Opinió (CEO). Baròmetre d'Opinió Política. 1a onada 2019.

Constitución Española (1978). Boletín Oficial del Estado, 29 de diciembre de 1978, núm. 311. Cita en el texto: CE.

Dahl, R. A. (2003). *How democratic is the American constitution?*. Yale University Press.

Edwards, H. T., & Livermore, M. A. (2008). Pitfalls of empirical studies that attempt to understand the factors affecting appellate decisionmaking. *Duke LJ*, 58, 1895.

Ferejohn, J., & Pasquino, P. (2002). Constitutional courts as deliberative institutions: towards an institutional theory of constitutional justice. *Law and Philosophy Library*, 21-36.

Ferreres, V. (1996). Justicia constitucional y democracia. Centro de Estudios Políticos y Constitucionales.

Ferreres, V. (2011). *Una defensa del modelo europeo de control de constitucionalidad*. Marcial Pons.

Fiorino, N., Padovano, F., & Sgarra, G. (2007). The determinants of judiciary independence: Evidence from the Italian Constitutional Court (1956–2002). *Journal of Institutional and Theoretical Economics JITE*, 163(4), 683-705

Frank, J., & Bix, B. H. (2017). *Law and the modern mind*. Routledge.

Garoupa, N., Gomez-Pomar, F., & Grembi, V. (2013). Judging under political pressure: an empirical analysis of constitutional review voting in the Spanish constitutional court. *The journal of Law, economics, and organization*, 29(3), 513-534.

Goff, B. (2006). Supreme Court consensus and dissent: Estimating the role of the selection screen. *Public Choice*, 127(3-4), 367-383.

Green, A., & Alarie, B. (2008). Should They all Just Get Along? Judicial Ideology, Collegiality, and Appointments to the Supreme Court of Canada. *UNBLJ*, 58, 73.

Gómez, J. A. M. (1998). *Naturaleza jurídica del tribunal constitucional*. Ariel.

Lagi, S. (2012). Hans Kelsen and the Austrian Constitutional Court (1918-1929). *Coherencia*, 9(16), 273-295.

Ley Orgánica 2/1979, de 3 de octubre, del Tribunal Constitucional (1979). Boletín Oficial del Estado, 5 de octubre de 1979, núm. 239. Cita en el texto: LOTC.

Llewellyn, K. N. (1930). Some realism about realism--responding to Dean Pound. *Harv. L. Rev.*, 44, 1222.

Magalhães, P. C. (2003). *The limits to judicialization: Legislative politics and constitutional review in the Iberian democracies* (Doctoral dissertation, The Ohio State University).

Mazmanyan, A. (2012). Majoritarianism, deliberation and accountability as institutional instincts of constitutional courts. *The role of constitutional courts in multilevel government*, 171-179.

Mishler, W., & Sheehan, R. S. (1993). The Supreme Court as a countermajoritarian institution? The impact of public opinion on Supreme Court decisions. *American Political Science Review*, 87(1), 87-101.

Segal, J. A., & Cover, A. D. (1989). Ideological values and the votes of US Supreme Court justices. *American Political Science Review*, 83(2), 557-565.

Segal, J. A., & Spaeth, H. J. (2002). *The Supreme Court and the attitudinal model revisited*. Cambridge University Press.

Schmitt, C. (1983). *La defensa de la constitucion: estudio acerca de las diversas especies y posibilidades de salvaguardia de la Constitucion*. Tecnos.

Van Hoecke, M. (2013). Constitutional court and deliberative democracy. In *The role of constitutional courts in multilevel governance* (Vol. 3, pp. 183-192). Intersentia Publishing Ltd..

Vanberg, G. (2001). Legislative-judicial relations: A game-theoretic approach to constitutional review. *American journal of political science*, 346-361.

Villalón, P. C. (1987). *La formación del sistema europeo de control de constitucionalidad 1918-1939*. Centro de estudios constitucionales.

Waldron, J. (1994). Vagueness in law and language: Some philosophical issues. *Cal L. Rev.*, 82, 509.

Zagrebelsky, G., & Valeria, M. (2018). *La Giustizia costituzionale. I. Storia, principi, interpretazioni* (Vol. 1, pp. 7-257). Il mulino.